

A magyar gazdaságpolitikai helyzet elemzése és értékelése

008. I. negyedév

Készítette: Kéri László és Petschnig Mária Zita

Budapest, 2008. április

Tartalomjegyzék:

I. Rövid kronológiai áttekintés	3.0.
II. A politikai folyamatok fontosabb jellemzői.....	6.0
1.1. Februári nyitóbeszéd.....	6.0
1.2. A tavaszi népszavazásról.....	8
III. Gazdasági folyamatok és a gazdaságpolitika főbb területei.....	18
1. A főbb makro-folyamatokról.....	18
1.1. Növekedési tényezőkről.....	18
1.2. Egyensúlyi tényezőkről.....	20
IV. Kitérő az energiapolitikai talányokra.....	27
V. Közérzet-jelzések.....	29
VI. Epilógus.....	35

I. Rövid kronológiai áttekintés

Egy körülhatárolható ciklus legvégén viszonylag megalapozottan lehet kiemelni az események sűrűjéből azt az egy-két tucatnyi konkrétumot, amelynek a jelentősége a megtörténte napján is világos volt, s nemcsak a résztvevő politikusok, de az elemzők számára is. 2008 első negyedéből mintegy húsz ilyen jellegű történetet említünk meg, tudván azt, hogy a pusztán felsorolásból nagyon kevés következtetést lehet levonni. Bár néha maga a kronologikus rend is meglepő összefüggések felfedezésére nyújt alkalmat. Mintegy bevezetőként, felidézzük a január 1.- és március 31. közötti tizenhárom hét közéleti krónikájának legfontosabb csomópontjait:

- Az új év szokás szerint a köztársasági elnöki üzenettel kezdődik, ezúttal is így történt. Sólyom László szokatlanul rövid üzenetében nagyon határozottan érvelt a hazai közéletet jó néhány éve jellemző megosztottság ellen, és kifejezte abbéli reményét, hogy 2008-ban talán sikerül hatékony lépéseket tenni a megosztottság visszaszorítása érdekében. (Ezt a momentumot már csak azért is felidézzük, mert az elnök későbbi megnyilvánulásainak kulcsát éppen ez az évindító újévi üzenet adhatja meg.)

- Az év második hetében megtörtént az, amit egy hónappal korábban már nagyon sokan sejtettek: a kormány hivatalosan is lefújta a kormányzati negyed gyors felépítésével kapcsolatos nagyberuházási terveit. (Ahhoz képest, hogy mindez milyen mértékű kormányzati presztízs-kudarcot takart, meglepően csöndes és visszafogott média- és közéleti visszhang fogadta a bejelentést.)

- Január 23-án Sólyom László bejelentette, hogy a lehető legkorábbi időpontra, március 9-re tűzi ki a népszavazás időpontját. Az első reakciók szerint minden érintettet sikerült meglepnie ezzel a korai időponttal, a döntés értelmezése feletti találgatásokat azonban gyorsan elnyomták az elkezdett kampány zajai. Elkezdődött az, amit már régóta tudtunk: 2008 első hónapjait mindenestől a népszavazás csatározásai fogják meghatározni.

- Január végén a miniszterelnök a szokás davosi találkozón valami olyasmit talált mondani az agrártámogatások hosszabb távú uniós jövőjéről, ami nagyon is megfelelt pl. az angol kormányzati szándékoknak, ám itthon arra teremtett lehetőséget, hogy az ellenzék a hazai parasztsággal szembeni nemzetellenes tetteként értelmezze. A visszhang a hazai viharok közepette kb. három napig élt.

- Szinte ugyanezekben a napokban fejeződtek be a vasutas szakszervezetekkel folytatott szokásos évlejei viták - a megszokott eredménnyel: sztrájk lesz, mint minden január

végén... A hatalmas média-visszhanggal övezett kísérlet végül meglepő érdektelenségbe és támogatás-hiányba fulladt. Február 7-én fel is függesztették a sztrájkot, aztán már alig-alig esett róla szó.

- Február 8-án a Hír-tévé megszellőztette, hogy a tavalyi SZDSZ-elnökválasztáson szabálytalanul szavaztak néhányan, mintha csalás árnyéka vetülne az egykoron amúgy is szoros eredményt hozó döntésre. Az érintett párt vezetése egy ideig nem vette komolyan az egészet, majd késve és ellentmondásosan reagált, ezzel maga is hozzájárult ahhoz, hogy az egész tavaszt lefoglaló, sokhónapos belpolitikai botrányra nője ki magát ez az - első látásra ártalmatlannak tűnt – ügy.

- Kormányzati helycserék; eleinte GYF közvetlen környezetéből indul el az eláramlás, majd febr. 12-én az a Draskovics Tibor lesz az igazság- és belügyi tárca birtokosa, akiről ezt nagyon kevesen feltételezték. Hozzáértők azt is látják, hogy az egyszerű személycserétől meglehetősen különböző, a kormány egész működését érintő döntésről van szó.

- A tavaszi hangverseny kezdete, febr.13.: előbb Orbán Viktor beszél. Megtartja a szokásos Vigadó-beszédet, mindenki úgy értékeli, hogy ez lenne a kampány-nyitó megnyilvánulása.

- Egy hét múlva Gyurcsány Ferenc is elmondja szezonnyitó beszédét, sikerül mindenkinek meglepnie váratlan népi-kapitalizmust építeni akaró, részvény-közársasági elképzeléseivel. Még kormánybéli kollégáit is. Megint van mit találgatni.

- Mindenki azt várja, hogy az MNB kamatot emel, ehelyett febr. 25-én eltörlik a forint intervenció sávjait, szabadon lebeghet az árfolyam ezután.

- Ugyanezen a napon jelenti be a miniszterelnök, hogy megállapodott a Pesten tartózkodó D. Medvegyevvel (a Jövő Emberével...) abban, hogy Magyarország csatlakozik a Déli Áramlathoz, három nap múlva Moszkvában alá is írják a szerződést. (Lett is botrány, mert a Fidesz így látta jónak, a döntést még sokáig fogják így és úgy értelmezni.)

- Február 26-án bejelenti a miniszterelnök az adóreformmal kapcsolatos elképzeléseik alapvető variánsait. Másnapról megszólalnak a pártok, meg a leginkább érintett és felkészült szakmai szervezetek is. Kiderül: mindenkien van egy álma, van, akinek kettő...

- Március 9-én megtartják a népszavazást, amelyen a kormányzó koalíció számára váratlanul kellemetlen és nagy tömegeket megmozgató eredmény születik. Az eredmény ismertté válásától kezdve azonnal értelmezési verseny indul a két nagy politika tábor között, amiből a miniszterelnök eleinte meglehetősen sikertelenül jön ki.

- Úgy látszik, a népszavazási kudarc jótékony hatással lehetett a fővárost irányító koalícióra, mert két nap múlva sikerült elfogadni a főváros költségvetését, noha egészen

nyilvánvaló és hangos ellentétek feszültek és feszülnek az szdsz-es és a szocialista frakció között.

- Még ugyanezen nap krónikájához tartozó meglepő döntés: a kormányfő felállítja a székéből az MVM vezérigazgatóját és bejelenti a mamutvállalat jövőbeni feldarabolást is. Lemond továbbá az energiapolitikáért felelős Szdsz-es államtitkár a Gazdasági Minisztériumban. Napokon belül találgatások tömege lát napvilágot, mert ezek a lépések láthatóan sok-sok érdeket érintettek - olykor kellemetlenül is.

- Mindeközben a közvéleményt mindenekelőtt az foglalkoztatja, hogy: mi lesz március 15-én...? Vajon megnyugtató-e a haragvó tömegeket a népszavazás eredménye? Mit fog Orbán Viktor mondani népének? A szokásos ünnepi/kitüntetéses ceremóniakon ki fogja az aktuális botrányt szolgáltatni? Mit fog tenni az a balhékra szakosodott utcai harcos garnitúra, amelyik az elmúlt két-három évbe mindenféle nemzeti ünnep kínos főszereplőjévé nőtte ki magát? Mi lesz az uralkodó mozzanat, a forradalmi út vagy a megnyugvás? Végül is, kaptunk mindenből – egy keveset.

- Ahogyan ez várható volt, március végén kiújultak a viták a koalíción belül annak kapcsán, hogy mi is legyen az egészségbiztosító pénztáraival? Noha minden józan megfontolás és a kedvezőtlené vált politikai körülmény a visszavonulás mellett szólna, Kóka János nyilvánvalóan mégis koalíciós töréspróbáig kívánja vinni a dolgok. Meg is kezdődtek az életre-halálra szóló koalíciós tárgyalások március utolsó napjaiban (miközben az SZDSZ-en belül soha nem tapasztalt politikai és legitimációs válság söpör végig... Ideális időpont a tárgyalásokhoz.)

- Mindennek árnyékában készül Gyurcsány Ferenc szembenézni saját pártja legszélesebb fórumával, mintegy két és félezernyi szocialista előtt kell számot adnia az eddigi kormányzati teljesítményről, s megbeszélni a népszavazás belpolitikai következményeit. Az előzmények azt sejtetik, hogy ezúttal is megpróbálja pártja elitjét rávenni arra, hogy ideologikus és a távoli jövőt érintő kérdésekről cseréljenek eszmét, aholis őt természetesen fogják megerősíteni elnöki széke legitimitásában. Kívülről meg nagyon sokan azt hiszik, hogy ez valami beolvasó/elszámoltató fórummá is válhatna, mivel a szocialista elit is csak-csak értesült már a soha nem látott méretű csalódottság számszerűsített adatairól is. (Utólag viszont az derül ki, hogy éppen ez a fórum és beszéd lett a két évtized leghosszabb koalíciós válságának kezdőpontja... ki hitte volna ezt előre...)

Itt tartottunk a márciusi hónap utolsó napján.

X X X X X

Felsoroltunk csaknem húsz, egymással több-kevesebb kapcsolatban lévő, egyedinek látszó eseményt. A továbbiakban megpróbáljuk kiválasztani azokat a folyamatszerű csomópontokat, amelyek nemcsak magukban rejtik majd eme eseményeket, hanem körvonalazhatják a köztük lévő összefüggéseket is, meg még azt is, ami az Egészet összefűzi.

II. A politikai folyamatok legfontosabb mozzanatai

1. Februári nyitóbeszéd

Lassan egy évtizede a hazai közélet megszokott rituáléjává vált az évkezdő-évértékelő beszéd megtartása. Az első években mindez Orbán Viktor miniszterelnöki monopóliuma volt – innét is ered a ragadványnév: Vigadó-beszéd, noha már régen nem ott tartja ő sem. 2002 után a mindenkori rivális is csatlakozott e szokáshoz. Eleinte Medgyessy Péter, majd később GYF is demonstratív a parlamentben tartotta szeszon-nyitó üzenőbeszédét, ezzel is azt fejezve ki, hogy az ilyen jellegű értékeléseknek a parlamenti diskurzus közepette lenne a helyük, s nem a saját, jól megválogatott „civil” közönség előtt.

A politikai élet alapvető logikájának megfelelően az évértékelők egyúttal programadó, közéleti beszéd tartalmakat meghatározni kívánó versengéssé is avanszáltak; a média már eleve felkészül összemérésükre, a hazai elemzői kaszt egyik – úgyszólván kötelező – feladata a két beszéd tüzetes összehasonlítása. Évértékelésről ugyan már régen nincsen szó, mert mind az ellenzék vezére, mind a kormányzó e fellépést a közeljövőre érvényes politikai program meghirdetési lehetőségeként fogja fel, s ha az adott program valamely ponton tényleg egybeesik a helyzetértékelési igényekkel is, akkor igyekszik ennek is eleget tenni.

Orbán Viktor ebben az évben megelőzte riválisát, s február 13-án a SYMA-csarnokban lényegében kampány-nyitó nagygyűlést tartott a jobboldal reprezentatív közönsége előtt. Az előzetes találgatások nagyjából a várható hangnem és stílus kitalálásával foglalatostkodtak. Ennek valóban volt valami tétje, mert nem lehetett tudni, hogy a Fidesz a hátralévő négy hetet a konfrontáció jegyében, a kormányt mindenáron leváltani igyekvő hangvétel jegyében fogja-e megoldani, avagy inkább folytatják az ősszel már egyszer kipróbált, mérsékelt orbáni irányvonalat? E mostani „évértékelő” az utóbbi sejtéseket igazolta vissza. Orbán kétségtelenül kampánybeszédet tartott, hiszen a mondanivalója túlnyomó részét a népszavazáson feltett három kérdés részletezésének szentelte. Roppant aprólékosan gyözködte hallgatóságát arról, hogy miért kell és érdemes mind a három kérdésre igennel

válaszolni és beszéde minden ízében azt sugallta: a jövő az igent-mondás képességével alapozható meg. Ez az elsőpró igent-mondás egyúttal egy új népi egység alapjaként is szolgálhat. A beszéd feltűnő módon nélkülözte a korábbi, kötelezően hangoztatott kormány-leváltó indulatkeltést, szinte alig-alig beszélt a hazug, tehetségtelen és kártékony koalícióról. (A következő napok lehangosabb média-visszhangját is a saját farkát kergető macska, mint a jelen kormány-allegória váltotta ki, ami – valljuk meg – sokkal enyhébb kitétel volt a korábban alkalmazottakéhoz képest.) Mind a jobb-, mind a baloldali sajtó egykedvűen nyugtázta azt a tényt, hogy a korábbi évekhez képest sokkal érdektelenebb, még a szokásos dakota-közmondásokat is nélkülöző beszédet hallhattunk. Aminek viszont feltétlenül eleget tett a produkció: választási beszédként tökéletesen betájolta a lehetséges szavazói magatartás kritériumait, meglehetősen egyszerűséggel jelölte ki a jó és a rossz szerepköreinek elemi feltételeit. Meglehet, ezen a napon ennél többet nem is akarhatott Orbán Viktor elmondani. Többet meg nem tudott.

A választ a következő héten hallhattuk, a parlamentből. Február 18-án a már megszokott keretjátékok közepette (hogy t.i. a miniszterelnök napirend előtt szót kér...és elmondja éwertékelésnek szánt beszédét) GYF is nekirugaszkodott a maga program-hirdetésének. Beszéde első részében valami önkritika-szerű mondandóval igyekezett a társadalmat arról biztosítani, hogy az idén már nem lesznek további megszorítások, túl vagyunk a nehezen, és megérti mindazokat, akiknek az eltelt másfél év kormányzása csalódást okozott. Majdhogynem azt mondta, neki is csalódást okozott ez a másfél év, mert az emberek rosszabbul viselik a megszorításokat annál, mint amit ők erről előzetesen feltételeztek....de ezegyszer hajlandónak mutatkozik még a megbocsájtára...ha legalább a következő két évben megfelelő partnerei leszünk a reformpolitikának. Annak a reformpolitikának, ami mostantól már nem a megszorítások/kellemetlenségek szinonimája lesz. "Munka, tudás, tulajdon"- címen új programot is hirdetett, s az utólagos elemzők megint nagy bajban voltak annak kapcsán, hogy ez az új program vajon hányas sorszámot kell, hogy kapjon abban a hosszadalmas sorban, amely a miniszterelnök eddigi új programjaiból állna össze. Az igazi meglepetés azonban a beszéd utolsó perceiben érte az érdeklődőket: amikor már azt hitték, hogy be kell érniük a szokásos, szebb jövőt ígérő program-beszédek legújabb - és a korábbiakhoz képest hasonlóan feledésre méltó – darabjával. GYF váratlanul meghirdette a népi-részvénykapitalizmus nemzeti programját. A még meglévő állami nagycégekben bárki néhány ezer forintnyi részesedéssel tulajdonossá válhat, s ha gondos gazdaként viselkednek, akkor, idővel ők is jelentős vagyonok letéteményeseivé válhatnak... Nem mondhatni, hogy a szónok nem váltott ki e bejelentésével széleskörű meglepetést. Még saját frakciója tagjainak

többsége is felvont szemöldökkel hallgatta az ötletet, sőt, a pártvezetés, meg még néhány kormánytag arcán is a meglepetés érzelmi jelei váltak uralkodóvá. Másnap, harmadnap pedig a megszólalni kénytelen, leginkább érintett szervezetek vezetői is inkább az elemi erejű meglepetség hangján szólaltak meg, mert nekik sem volt fogalmuk arról, hogyan is lehetne a szóbaejött cégek azonnali tőzsdei bevezetését elintézni, hogyan lehetne biztosítani a demokratikus, a kisbefektetők elemi érdekeit minden más szempontnál előrébb tartó tulajdonjuttatást. Volt zűrzavar, napokon keresztül az volt. Kiderült – mint már néhányszor korábban... -, hogy a kormányfői bejelentés mögött semmiféle számottevő igazgatási-apparátusi döntés-előkészítő munka nem található. S a megszólalók egy jelentékeny része azt sem rejtette véka alá, hogy az egész elképzelés nélküli a reális mérlegelést, s nem is tartják az ötletet kivitelezhetőnek.

Az viszont kétségtelen, ettől a beszédétől kezdve egy árva szót sem vesztegetett senki sem Orbán Viktor öt nappal korábbi beszédére. Ha az volt a miniszterelnöki ötlet lényege, hogyan kellene pillanatok alatt ellenfelét lesöpörni a kommunikációs porondról, akkor a siker ebben az értelemben maximális volt. Arra viszont a legkevésbé sem volt e produkció alkalmas, hogy a saját tábor híveinek támpontot nyújtson a népszavazás során tanúsítandó döntéshez. Sőt, a beszéd feltűnő módon tartózkodott a közelgő népszavazás bármilyen szóhozatalától. Igyekezett úgy tenni, mintha a közeljövő belpolitikai problémái között ez a momentum egyáltalán nem játszana komolyabb szerepet. Ha Orbán Viktor február 13-ai beszédéről azt mondtuk, hogy annak kizárólag a közelgő népszavazás szempontjából lehetett bármiféle értelmet tulajdonítani, akkor Gyurcsány Ferenc kapcsán mindezt fordítva állapíthatjuk meg. Ez a beszéd arról tanúskodott, hogy a kormányzó erők semmiféle jelentőséget nem tulajdonítanak a közelgő referendumnak. Vagy ha igen, akkor fogalmuk sincs arról, hogy mit is kezdjenek vele...

2. Kitérő a tavaszi népszavazási fordulatra

Nem kétséges, a mostani népszavazás a 2006-os választások óta eltelt csaknem kétvényi időszak egyik kulcsfontosságú politikai csomópontjává nőtte ki magát. Az eredmények tükrében mindezt utólag már nem nagy kockázat megállapítani. Azt viszont egyáltalán nem állíthatjuk, hogy ez a kivételes fontosság olyannyira magától értetődő lett volna előtte is. Érdekes tehát a március 9-ei eredményeket olyan szélesebb összefüggések közepette is mérlegre tennünk, amelyek révén talán pontosabban tudjuk felvázolni a lehetséges következményeket is.

2.1. Az előzményekről

Mire eljött a kampány vége, teljesen elsikkadt az egész népszavazási kezdeményezés eredet-története. A feledékenység egyáltalán nem a véletlen műve; a Fidesz számára márciusra már annak a hangsúlyozása vált fontossá, hogy - ezúttal olyan népi kezdeményezésről van szó, ahol a politikai osztály legfeljebb „meghajolhat a népakarat előtt.” A baloldal meg állandóan ingadozott a jelentéktelenítés, intellektuális gyengítés/csodavárás opciói között, ezért ők is szívesen feledkeztek meg az előtörténetről. Ami egyébiránt fölöttébb tanulságos. Csak az elemi tények kedvéért rögzítsük: a népszavazás születési pillanata 2006. október 23., a Fidesz által megszervezett és meglehetősen kétes kimenetelűnek ígérkező nagygyűlés. Orbán Viktor csaknem megoldhatatlan politikai szituációba lavírozta magát és híveit, hiszen olyan időpontban hirdetett nagygyűlést, amikor az ötödik hete tartó lázas állapot, csaknem polgárháborús feszültség egyébként magától is a tetőpontjára hágott volna. Ezen a délutánon bármi megeshetett volna, mert a magyar lakosság akkor már hozzászokott ahhoz, hogy a következő napon a legrémesebb álmait is felülmúlja az utcai politizálás valósága. Orbán ebben a kínos helyzetben az összegyűlt – és forradalmat váró...- tömeget azzal tudta leginkább leszerelni, hazaküldeni, megnyugtatni, hogy meghirdette (akkor még hét pontba szedett) népszavazási kezdeményezését, amit az ott lévők úgy értelmeztek, hogy van gyors, békés és alkotmányos lehetőség is a kormány minél előbbi eltávolítására.

Másnap megszólaltak azok az elemzők, alkotmányjogászok, egyéb szakértők, akik elkezdtek annak sejtetését, hogy egy ilyen kezdeményezés távolról sem olyan gyors, automatikus folyamat, aminek ezt az ellenzék vezére ott az utcán meghirdette. Kiderült, hogy a javasolt listán szereplő kérdések többsége nem fogja kiállni a különböző alkotmányos stációk kontrollját, s ezzel elkezdődött az a hosszadalmas politikai játszma, ami lényegében csak akkor ért véget, amikor a köztársasági elnök idén januárban kihirdette a népszavazás időpontját. Nem fér el a jelen elemzés keretei között a közben eltelt tizennégy hónap ideillő eseményeinek krónikája, pusztán csak annyit rögzítünk, hogy

- a viták, újabb javaslatok, kérdések és változtatások sorsa elemi erővel mutatta ki a jelenlegi alkotmányos berendezkedés belső ellentmondásait, a hatalommegosztáson nyugvó rend törékenységét és minden korábbiakhoz képest nagyobb kérdőjeleket rajzolt a rendszerváltás nyomán létrejött szerkezet működőképessége mögé.

- A Fidesz természetesen nagyon is rugalmasan alkalmazkodott ehhez a hosszadalmas játékhoz, többnyire úgy, hogy az éppen aktuális fázis politikai funkcióját sikerrel definiálta. Sokkal sikeresebben, mint ahogyan ezt koalíciós ellenfelük tette.

(A részleteket mellőzve, érdemes felhívni a figyelmet egy nagyon használható forrásra: a Népszabadság március 6-i számában tematikusan összegyűjtötték, hogy 2006 októbere és 2008 februárja között Orbán Viktor mikor milyen értelemben nyilatkozott e népszavazási kezdeményezés alapvető funkciójáról. Összesen *tizennyolc különböző álláspontot* találhat a kedves olvasó egybegyűjtve – ugyanazon politikus szájából...).

- 2007 novembere után felgyorsultak az események, s nyilvánvalóvá vált, hogy a Fidesz a következő tavaszra mindenképpen ki fogja csikarni ezt a népszavazást, ekkor már a politikai paletta jobboldalán abszolút uralkodó értelmezéssé vált a referendum virtuálisan kormányleváltó jellege. S az is, hogy a szavazni elmenők elsőpró többsége az igen mellett fog voksolni. Az új évre az a nagyon is fogas kérdés maradt még nyitva, hogyan alakul majd a részvétel? Érvényes és eredményes lesz-e a referendum? A korábbi tapasztalatok alapján ugyanis ez a metszet jelentette mindig is a legnagyobb talányt.

2.2. Várakozások március kilencedike előtt

Politikai elemző számára a 2008. március 1. és márc. 7. között megjelent, témánkba vágó napi- és hetilapcikk, elemzések tömege felbecsülhetetlenül hasznos kincsesbányát jelent. E rövid időben kb. negyven kisebb-nagyobb írás, interjú, elemzés próbálta értelmezni a közelgő népszavazás jelentését. Viszonylag pontosan elkülöníthetők egymástól a politikai táborok között, továbbá a szakmai racionalitásokat is szem előtt tartó elemzések.

A gazdasági szaksajtó mindenekelőtt abból indult ki, hogy bármiféle eredmény is születik, annak semmiképpen sem lehetséges jó és kedvező következménye a hazai folyamatok alakulására. Racionális döntés nem várható, ám az esetlegesen sikeres referendum után a gazdaságpolitikai alternatívák a különböző irracionalitások között fognak vergődni. (Ezt a nézőpontot leginkább a Figyelő márc. 6-ai, az utolsó oldalon közölt szerkesztőségi vezércikke jelenítette meg, de a HVG is lényegében ehhez hasonló álláspontot foglalt el.)

A jobboldali média eleve srófolta a tétet, s a „Rendszerváltó népszavazás” - címlappal hirdetett hetilap-megjelenés nagyjából pontosan kifejezte azt a lélektani állapotot, ami a kezdeményezők ekkori felfogását jellemezte. (A Heti Válaszról van szó.) A Magyar Hírlap - mint ekkoriban már többször is – még a jobboldali mainstreamon is igyekezett túltenni, s a szavazás előtti utolsó vezércikkének azt a címet adta: *Mindenért fizethetünk...* márc. 6.

A baloldalhoz közelebb álló médiumokban az Szdsz által képviselt, a józan észre és a felelősségvállalásra apelláló hangvétel volt a domináns. Egészséges bizakodással győzködték magukat arról, hogy az emberek nyilván inkább hallgatnak majd a józan észükre, veszik figyelembe a hosszabbtávú érdekeiket, semmint hagynák magukat becsapni a talmi ígéretek által. (Tipikus példája ennek a felfogásnak Kóka János cikke a Népszabadság márc. 7-ei számában, *A felelőtlenség kultúrája* – címmel.)

A politikai elemzőket nem annyira az foglalkoztatta, hogy ki és milyen arányban győz, hanem az a lehetőség, ami a sikeres népszavazás nyomán egyértelműen rajzolódhatna ki: hogy t.i. a kormányozhatóság komoly akadályokkal találkozhat majd szemben magát, s ebből jónéhányan az ország weimarizálódását vizionálták. (Lásd pl. Zimányi Zoltán: *Pördület*, Népszabadság. márc. 5.)

A közvélemény-kutató intézetek még a szokásosnál is nagyobb óvatosságot mutattak, S erre minden okuk megvolt. A korábbi évek referendumai esetében éppen a várható részvétel megítélése jelentette a legnagyobb szakmai próbatételt, ezért roppant körültekintően jósolgattak, abban azért megegyeztek, hogy az igenek aránya egyértelműen győzedelmes lesz. Azt azonban nem tudták, hogy ezek az igenek mind a három kérdés esetében túl fogják-e lépni a sikerhez szükséges kétmillió határt?

Ezen a ponton érdemes egy bekezdésnyi kitérőt tennünk. 1989 novembere óta Magyarországon több alkalommal is tartottak már népszavazást, de – minden egyes esetben a kezdeményezők menet közben átgondolták az eredeti, népszavazásra feltett kérdéseket és a szavazni elmenők többsége soha nem lehetett biztos afelől, hogy mihez is adta tulajdonképpen a jóváhagyását. Ezért az átlagos magyar választó számára a népszavazás intézménye egyáltalán nem képviselt olyan pozitív értéket, mint amilyenre ez a közvetlen demokratikus részvételi lehetőség igényt tarthatna. Ez a csaknem kétévtizednyi tapasztalat, s különösen a legutolsó, a 2004. december 5-ei megmérettetés kudarca úgyszólván mindenkit túlzottan óvatossá tett az esetleges végeredmények megítélésében. Ezúttal is meglehetősen nagy hullámzást mutatott a részvételi hajlandóság. Februárban hirtelen meglódult a részvételi kedv, majd a hónap végén elkezdtek megjelenni a véleményadók között a koalíció hívei is. S tíz nappal a népszavazás napja előtt csak annyi volt biztos, hogy a szavazni elmenők egészen elenyésző kisebbségének van pontos fogalma arról, valójában mi is az eredményes népszavazás kritériuma... (A Medián mérése szerint a választani szándékozóknek 19%-a tudta pontosan ezt...HVG, 2008. márc. 7.)

Az utolsó pillanatok várakozását abban foglalhatjuk össze, hogy nem volt kétséges az *igen*-szavazatok győzelme, de – az nagyon is, hogy a jogosultak milyen arányban fognak az urnák elé járulni, s a népszavazás nemcsak érvényes, hanem eredményes is lesz-e?

2.3. Az eredmények néhány tanulsága

Március kilencedikén nem kellett túl sokat várni ahhoz, hogy minden érdeklődő számára kiderülhessen: ez a népszavazás mindenféle szempontból eltért a korábbiaktól, s az is világossá vált, hogy az eredmények belpolitikai jelentősége a korábban sejtettektől sokkal nagyobb hatású lesz. Már a délutáni részvételi jelentésekből érezni lehetett, hogy a négy évvel ezelőttihez képest mindenképpen magasabb részvétellel kell számolni, késő délután pedig már csak az volt az igazi kérdés, hogy túlszárnyalja-e majd az ötven százalékosat is?

Az eredmények közismertnek tekinthetőek, több mint három millióian szavaztak igennel, és csak hétszázezren vetették el a referendum kéréseit. Számos részletkérdést lehetne tüzetes vizsgálat alá venni, mi ezúttal megelégszünk öt olyan metszetnek a rövid bemutatásával, amelyeknek a későbbiek szempontjából is eligazító ereje lehet még.

a. Minden várakozást felülmúlt a négymilliót is meghaladó részvételi adat, ez pedig egyértelműen azok politikai sikerét igazolta vissza, akik ezt a kezdeményezést belpolitikai fordulat-értékű eseménynek tartották – előre... A koalíció ugyan előre beletörődött az igenek elsöprő erejű győzelmébe, de egészen a legutolsó pillanatokig abban reménykedett, hogy a választói mozgósítás legfeljebb a Fidesz legelkötelezettebb magvát fogja intenzíven érinteni, és ez aligha haladja majd meg a kétmilliót. Az elemzőket is meglepte a magas részvétel, mert az emberek csak ígérni szokták, de a végén mégsem mennek el - valami tehát történhetett, ami a várakozásokhoz képest is sokkal jobban motiválhatta az embereket annál, mint sejteni lehetett. Elvileg két, egyenrangúan elfogadható magyarázat is megformálható.

Részint az, hogy a Fidesz által sugallt tét – a kormány leváltásáról – sokkal inkább megmozgatta a választói fantáziát, mint ahogyan ezt a kormányzó erők a legrosszabb álmukban is feltételezték. A másik elmélet valamivel bonyolultabb, mert azt feltételezi, hogy a feltett három kérdés éppenséggel nagyon is megfelelt a kormány eddigi reform-lépéseivel szembeni ellenérzések plasztikus kifejezésének. Ez utóbbi magyarázat szerint a magas részvétel tehát annak is volt köszönhető, hogy a koalíció egykori szavazóbázisán belül is nagyobb a reformok elutasítottsága, mint a támogatásuk.

b. Feltűnő volt, hogy mind a három kérdésre lényegében ugyanazon méretű elutasítottságot produkáltak a választók. A 85 % körüli igenek aránya azért is meglepő, mert

az előzetes közvélemény-kutatási adatok szerint a vélemények között jelentős különbség volt. A tandíj elutasítottsága kevésbé volt pregnáns, mint az egészségügyet érintő kérdéseké. Ehhez képest nem volt lényeges eltérés az elutasítottság mértékében, ami bizony azt mutatta, hogy ez a népszavazás – politikai blokkok mentén tagolta a véleményeket. Vagyis a hovatarozás minden más szempontnál erőteljesebben határozta meg a vélemény-nyilvánítást, s ez megint csak azt húzta alá: ezúttal nagyon határozott politikai ítéletalkotást regisztrálhattunk.

c. Először fordult elő a tizenhatal év során, hogy nem volt jelentős különbség a falusi, kisebb településeken lakók választói aktivitása és a nagyvárosi lakosság részvétele között. A sztenderd modell szerint a részvétel mindig a legmagasabb a fővárosban, aztán a nagyvárosokban, s úgy lejt a skála, ahogyan közeledünk az alföldi, kisebb települések, a kelet-magyarországi falvak lakossága felé. Most nem így történt, a falu népe olyan komolyan vette ezt a referendumot, mint egyetlen korábbi megkérdezést sem. Fel lehet egyébként megfordítva is állítani ezt az összefüggést: a koalíció hagyományos bázisa, a nagyvárosi alsó-középréteg cserbenhagyta egykori politikai választottját, és a szokásosnál sokkal nagyobb mértékű távollétével tüntetett. Tény, a népszavazás másnapján meg-megpróbálkoztak egy-egy halovány kísérlettel annak bizonygatására, mintha a *nem*-ek igazi szavazóbázisa bölcs távolmaradásával ellensúlyozni tudná a katasztrofális vereség tényét, de ezek a kísérletek hamar közneveltség tárgyává váltak. A későbbiek szempontjából ma még meg sem becsülhető jelentőségű az a tény, hogy a Fidesz eme népszavazási kampány során képes volt elérni és megmozdítani olyan népességi csoportokat is, amelyek az elmúlt két évtized során többnyire passzívoknak bizonyultak.

d. Végül a kutatókat elgondolkoztatta az a tény is, hogy az igenek mellett hárommillió háromszázezren kötöttek ki, ez pedig egymilliónyival több, mint amekkora a Fidesz szavazóbázisa legutóbb volt. Vagy az a magyarázat, hogy az egykori baloldali szavazótábor jelentős része átállt volna a jobboldalra, vagy pedig az – amire már korábban is utaltunk –, hogy a Fidesznek sikerült megmozdítania korábban tartózkodó rétegeket is. Az adatok tüzetesebb elemzése mind a két vélekedést némileg megerősíti. Úgy tűnik, az egykori szocialista szavazóbázis korábban megbonthatatlan tömbjéből, az idősebb, nagyvárosi, hagyományos baloldali, nyugdíjas rétegekből valóban több száz ezren táborot váltottak. Mindez természetesen csak abban az esetben igaz, ha elfogadjuk, hogy ez a referendum egyúttal a politikai táborok közötti nyílt választás is volt. E sorok írójának az a véleménye, hogy az egyszeri/alkalmi érzelm-nyilvánítás nem feltétlenül jelent végleges tábor-kötöttséget. Inkább tekinthető e néhány száz ezres dezertálás nagyon erőteljes politikai proteszt-szavazásnak.

f. Az utolsó megjegyzésünk a két fél kampánystratégiájához kapcsolódik. Kétségtelen, a Fidesznek összehasonlíthatatlanul könnyebb dolga volt, egyértelmű kérdések és nehezen megtagadható alternatívák állításával már jóelőre nyertesnek tekinthette magát, s ez a referendum egyébként is nekik volt politikai élet-halál-kérdés. Az is igaz, hogy csaknem másfél évük volt e kezdeményezés aprólékos kivitelezésére. S az sem elhanyagolható tényező, hogy ekkoriban már a kormányzó pártok és politikusaik népszerűsége ritkán látott mélypontokat ért el. Mégis, valamennyi, előbb felsorolt tényezőt figyelembe véve is a szocialisták által kitalált „hideg kampány” alighanem ebben a politikai szituációban a lehető legszerencsétlenebb megoldás volt. Egyfelől talán érthető volt az a vélekedés, miszerint a koalíciónak nem ildomos a részvétel emelkedését elősegítenie, másfelől viszont elszalasztották azt a lehetőséget is, hogy legalább utólag meggyőzzék a saját híveiket az elmúlt másfél év döntéseinek helyességéről. Nem csoda, ha az utolsó napokban országszerte tétova baloldali választók ezrei kérdezték egymást úton-útfélen: mi lenne a legcélszerűbb szavazói magatartás?

2.4. A következményekről

Ahogy a számottevő politikai erők az előfeltételeket gyökeresen ellenkező módon értelmezték, nem történhetett ez másként a következmények mérlegelésével sem. Már csak azért sem, mert mind a két tábor más és más tanulságokat vont le a március 9-ei eredményekből.

Kormányzati oldalon egy-két napig azzal kísérleteztek, hogy lehetőleg szó szerint értelmezzék az eredményt és visszaszorítsák a következményeket a szavazólapokon szereplő három konkrét kérdés sorsára. Azonnal, a szavazás másnapján elő is állt a kormány azzal a megoldással, hogy minél gyorsabban visszavonja a korábbi döntéseket, mintha ezzel egyszer s mindenkorra be is lehetne fejezni az egész népszavazás-ügyet. Talán maguk sem hitték el az eredményt, talán csak kísérleteztek, mindenesetre nem arattak vele túl nagy sikert, még a saját soraikban sem. Néhány nappal később már kénytelenek voltak szembesülni a szélesebb körben is érvényes következményekkel. A húsvéti hétféjére a miniszterelnök terjedelmes interjú adott a Népszavában, s ebben nagyjából össze is foglalta a koalíciós vélekedés alapjait:

- Teret nyert a populizmus, az emberek többsége elhitte az alaptalan ígéretek, és nem szeretnék vállalni a felelősséget a közszolgáltatások fenntartásában.

- A Fidesz becsapta a választókat, és komoly lépést teszünk visszafelé az egész rendszerváltásban.

- Ez nem a koalíció, hanem Magyarország veresége, mert a hosszabb távú alkalmazkodóképességünk alapjai rendültek meg.

- A kormány továbbra is eltökélt, folytatja a reformokat, legfeljebb körültekintőbb, óvatosabb lesz a további lépéseket illetően.

- Bizalmi válság nincs, a két párt egyértelműen támogatja a vezetőit.

A koalíció szellemiségéhez közelebb álló szakírók, elemzők nagyjából osztották a főnti vélekedést, bár a kormány eddigi tevékenységével kapcsolatban összehasonlíthatatlanul több kritikus és elhagyni való mozzanatot találtak, mint maguk az érintettek. A szakírók nem mulasztották el felhívni a figyelmet azokra a veszélyekre sem, amelyekre a külföldi megítélések, befektetők, finanszírozók felől számíthatunk akkor, ha ezek az eredmények az ország totális reform-képtelenségeként értelmeződnek.

A Fidesz soraiban merőben ellentétes következtetésekre jutottak. A kormányfői interjúval megegyező napon jelent meg Orbán Viktor – összefoglaló jellegűnek tekinthető – véleménye a Magyar Hírlap hasábjain. Szerinte a népszavazásnak általános, az elmúlt éveket alapvetően érintő következményei vannak és lesznek:

- Az eredmény egyértelműen azt mutatja, hogy a magyar társadalom elsöprő többsége elutasítja a hazugságra felépített kormányzást.

- Befellegzett annak a kirekesztő jellegű reformkedésnek, amelynek során az érintett csoportok véleményét semmibe sem veszik.

- Bebizonyosodott, hogy a versenyképesség eszméjét csak akkor lehet ebben az országban zászlóra tűzni, ha előtte a szociális biztonság minimális garanciáit megteremtik.

A jobboldali elemzők, ellenzéki szemleírók ugyanakkor nem mulasztották el érzékelni az abból adódó nehézségeket, hogy a továbbiakban a Fidesznek csaknem egymilliónyi új, a korábbi politikai bázisához nem tartozó választói csoport igényeit is képviselnie kell, ez pedig nem lesz könnyű. Sőt, talán a Fidesz eddig követett társadalom- és politikaképe is komoly revízióra szorul. Talán ennek a felismerésnek is köszönhető, hogy Orbán Viktor meglepően visszafogottan értékelte a népszavazás utáni helyzetet, és csaknem két hétig szóba sem hozta az előrehozott választások – korábban az unalomig ismételt – vízióját. Nem úgy a jobboldali publicisztika... Még a higgadtabb vonulatot képviselő Elek István is azt vonta le elsőszámú következtetésként, hogy a kialakult morális/legitimációs deficitet csakis egy gyorsan előre hozott választással lehetséges feloldani. Teoretikusabb hajlamú kollégája, Lánzi András viszont azzal számol, hogy ez a váratlanul nagyarányú győzelem legfeljebb a következő ciklusra felkészülő Fidesz erkölcsi legitimációját alapozta meg, ám ettől kezdve a

Fidesz köteles a mindennapi politikában is úgy eljárni, hogy érzékeltesse a kormányzati felkészültség tényét, s elkerülhetetlen lesz az árnyékormány felállítása is.

Megfigyelhető a következtetéseket elemzők között egy olyan szakírói/elemzői vonulat is, akiknek a munkájában nem feltétlenül a politikai szimpátia dominál, hanem igyekeznek „magát a dolgot” minél alaposabban szemügyre venni. Főként politológusok, közgazdászok leírásában találhatjuk vezér-motívumként külső megítélésünk szempontrendszerét. Eme írásokban nagy erővel kerül elő a reformképességét mindinkább elveszíteni látszó ország víziója, ennek valamennyi kedvezőtlen mellékkörülményével. Ezek között is az ország finanszírozásának problémája, a konvergenciaprogramban elvállalt követelmények megtartásának kérdései, s ezek kapcsán: *a kormányozhatóság* problémája. Szerintük a népszavazás legrémesebb, korábban senki által fontosnak nem gondolt következménye az lehet, hogy ezzel az eszközzel a mindenkori kormány bármiféle lépéseit utólag kérdésessé lehet majd tenni, s ez pedig viharos gyorsassággal lökheti az országot – a már korábban emlegetett – weimarizálódás irányába. Ebben az olvasatban a népszavazás jelenlegi rendezetlenségei, az aktuális politikai erőviszonyoknak és közhangulatnak való kitettsége több mint riasztó perspektívákat sejtető fejlemény. A Figyelő c. hetilap néhány nappal a népszavazás után – szerkesztőségi vezércikkében – úgy értékelte, hogy március kilencedike eredménye „egyszerre mutatja a szociáldemagóg Fidesz-kampány sikerét, valamint a kormányzati politika kudarcát.” E lapszámban Bozóki András esszéje a következő megállapítással végződik: „A népszavazás győzött, de Magyarország nem. Magyarország majd akkor fog győzni, ha nemcsak valami ellen, hanem valamiért is össze tud fogni... Például a tisztább játékszabályokért. Például azért, hogy utolérjük – vagy akár csak kövessük – a cseh, lengyel, észt, szlovák és szlovén fejlődést.” (*Földcsuszamlás*. Figyelő, 2008.márc. 13.)

Válogatott irodalom a 2. ponthoz:

előtte:

- Komolyan vehetjük-e a népszavazást? / Fáber Ágoston, ÉS: márc.7.
- Rendszerváltó népszavazás? / Farkas Zoltán, HVG. Márc. 6.
- Átértelmezések /Unger Anna, MaNcs. Márc.6.
- Három igen /Martonyi János, Heti Válasz. Márc. 6.
- Orweli a hazugság változása /Interjú Orbán Viktorral, MH. Márc. 7.
- A felelőtlenség kultúrája / Kóka János, NSz. Márc. 7.
- A politikai következmény nem maradhat el.../ Fricz Tamás, MN, márc. 6.
- Pördület. / Zimányi Zoltán, NSz. Márc. 5.

Utána:

- Népítélet / Szerető Szabolcs. MN: márc. 10.
- És most? /Várkonyi Tibor, Nva,márc. 10.
- Bukott a hazugság politikája/ interjú Orbán Viktorral. MH. Márc. 14.
- Köszönjük, hogy eddig bírták és cipelték a terheket / Interjú Gyurcsány Ferencsel, Nva, márc. 14.
- A jobboldal kormányzása felé /Ungváry Rudolf, Nsz. Márc. 12.
- Az eleganciáról /Babarczy Eszter. Nsz. Márc. 14.
- Búcsú a két Magyarországtól / Granasztói György. Heti Válasz. Márc. 20.
- Mit kíván a magyar? / Babus Endre. HVG. Márc. 15.
- Korunk kérdése a népszavazás után /Lánczi András. He Vá. Márc. 13.
- Földcsuszamlás /Bozóky András. Figyelő, márc. 12.
- Népszavazás után / Elek István, MH. Márc. 14.
- Szörmentén / M. László Ferenc, MaNcs. Márc. 20.
- A népszavazás eredménye / Figyelő, márc. 13.
- Magyarország veresége / Bauer Tamás, És, Márc. 14.

III. Gazdasági folyamatok és a gazdaságpolitika fő területeinek jellemző történései

1. A fő makrogazdasági folyamatok jellemzői

Értelemszerűen csak azokról a folyamatokról tudunk számot adni, amelyekre nézve a KSH illetve az MNB adatközlése megjelent. Ez az esetek többségében a 2007. IV. negyedévi folyamatok elemzését, illetve azok illesztését teszi lehetővé a korábban ismertté vált tendenciákhoz.

1.1. Növekedés

Március elején jelent meg az első publikáció a 2007. negyedik negyedévi és éves GDP alakulásról. Eszerint 2007-ben a magyar gazdaság teljesített a leggyengébben Európában, az *1,3 százalékos éves dinamika nem érte el az EU-27 növekedési ütemének felét sem (2,9 %)*. Az euróövezet meghatározó országában, Németországban a GDP 2,5 százalékkal nőtt; a fejlett régióktól való lemaradásunk nőtt. A visegrádi országokkal való összevetés is rendkívül siralmas számunkra, amennyiben a cseheknél, lengyeleknél, szlovénoknál rendre hat százalék körüli volt a fejlődés, nem beszélve Szlovákiáról, ahol 10 százalék fölött mértek.

A magyar gazdaság nem tudta kihasználni növekedési ütemének erősítésével a világgazdaság továbbra is kedvező konjunktúráját. Az éven belüli dinamika fokozatosan csökkent, s különösen *a negyedik negyedévi mérséklődés okozott csalódást*, mert a bázishatás alapján ekkor már túl kellett volna lendülnünk a mélypontra. Lehetséges, hogy erre csak 2008 második negyedévében kerül sor.

A negyedik negyedévi igen alacsony, stagnáláshoz közeli (0,8 %) teljesítmény azzal volt magyarázható, hogy erőteljesen gyengült a nettó export húzó hatása összefüggésben a világgazdaság lefelé tartó konjunktúrájával. Szinte valamennyi uniós országban csökkent az utolsó hónapokban a növekedés lendülete – ennyiben legalább szinkronban voltunk a világgal.

A negyedik negyedévben egyébként megjelentek azok a tünetek, amelyek folytatódását 2008-ban várjuk, nevezetesen a külső piac zsugorodása mellett a belső kereslet tényezőinek bővülése. Egyfelől a beruházások némi élénkülése, másfelől a vásárolt fogyasztás visszaesésének stagnálásba történő átváltása. A közösségi fogyasztás is emelkedést jelzett a megelőző három negyedéven keresztül jellemző zuhanás után. Az ipar kibocsátásának lendülete mérséklődött, az építőipar és a mezőgazdaság teljesítménye tovább esett, de élénkültek a piaci szolgáltatások, mindenekelőtt a távközlés és vendéglátás.

A beruházásokon belül figyelemre méltó elmozdulás történt *a negyedik negyedévben, amennyiben megindultak a fejlesztések az energiaiparban, a vendéglátásban, a szállítás, raktározás, távközlés ágazatban.* A feldolgozóipar kétszámjegyű beruházási ütemét már nemcsak a Hankok gumiipari fejlesztése hajtotta, hanem az összes nagy, exportra termelő gépipari ágazatban felfutottak a kapacitásbővítések. Igaz, hosszú idejű stagnálás után.

A 2007. évi alacsony gazdasági növekedésnek egyrészt *természeti oka volt:* a mezőgazdaság harmadik éve tartó recessziója, ezúttal a kedvezőtlen időjárás (tavaszi fagy, nyári aszály) okán – bár ez a környező országokat is sújtotta, másrészt gazdaságpolitikai oka volt: a kikényszerülő belső kereslet-megszorító politika, amely túl jóra sikerült, *„hard landing”-et váltott ki a magyar gazdaságban.* Ha minderre kedvezőtlenebb külpiazi körülmények közt kellett volna sort keríteni, akkor recesszióba ment volna át a magyar gazdaság. A pályakorrekció rövid távú, kiigazító eszközeinek hatása túlteljesült, a reformok viszont, amelyek a hosszabb távú stabilitás letéteményesei lehettek volna, alulteljesültek. A megszorítás alkalmazott eszközei olymértékben sértették a növekedési potenciált, hogy a megszorítások utáni gyors felemelkedés erősen kétségessé vált.

Nagyjából ez a mérlege a második Gyurcsány-kormány stabilizációs politikájának.

A növekedés szerkezete egyébként kedvező volt az egyensúlyalakulás szempontjából, amennyiben azt alapvetően a nettó export húzta, és az év végén valamelyest felzárkózott hozzá a beruházás is.

2008 nagy kérdése, hogy vajon a kieső külső piaci tényezőket mennyiben tudják a belső piac tágulásából fakadókat helyettesíteni úgy, hogy közben az egyensúlyi pályát is tartani tudjuk.

A Pénzügyminisztérium március második felében módosította 2008-ra szóló növekedési prognózisát. A költségvetés alapjául is szolgáló 2,8 százalékos GDP emelkedéssel szemben 2,4 százalékos növekedést vár erre az évre. A lefelé történő korrekciónál kizárólag a vártnál kedvezőtlenebb külpiazi körülményekre hivatkozott. Ennek megfelelően az exportdinamikát 1,4 százalékponttal lejjebb vitte. Megjegyezzük, hogy az MNB februári inflációs jelentésében 2 százalékra tette a magyar gazdaság idei növekedését.

1.2. Egyensúlyalakulás

A *külső egyensúly* a vártnál kedvezőbben alakult 2007-ben. A *külkereskedelmi mérleg* hiánya 300 millió euróra apadt az előző évi 2379 milliőről. Ilyen alacsony mérleghiány először volt jellemző az új évezredben. Kialakulásában szerepe volt a jó exportteljesítménynek és annak is, hogy a belső kereslet megszorítás visszafogta az importkeresletet is. A javulás ráadásul az előző évinél erősebb forintárfolyam mellett következett be, igaz, a cserearányaink csak az év vége felé kezdtek el romlani.

A *folyó fizetési mérleg* 2007. évi hiánya a vártnál kevesebb lett, 5,1md eurót tett ki. Köszönhetően áruforgalomban keletkezett aktívumnak, a mérleg reáloldala egyébként minden tekintetben romlott (nagyobb volt a kamatszolgálat, és a profitkivitel is). Az államháztartás hiányának jelentős csökkenése okán számottevően mérséklődött az ország külső finanszírozási igénye, ami különösen annak fényében kedvező, hogy a háztartások nettó megtakarításai csökkentek. Romlott viszont a fizetési mérleg finanszírozása amennyiben a nem adósságeneráló tőkénél számottevő, 3,9 milliárd forintos kiáramlási egyenleg mutatkozott - annak ellenére, hogy a visszaforgatott profithányad javult. A tőkebeáramlásnál nagyobb kiáramlást a példátlanul magas portfóliótőke-kivitel okozta (5,4 milliárd euró).

A 2007. évi ESA szerinti államháztartási hiány a március végén kiszivárgott adatok szerint minden korábbi előrejelzésnél alacsonyabb lett, mindössze 5,5 százaléka a bruttó hazai terméknek (önkormányzatok nélkül). A konvergenciaprogramban eredetileg 6,8 százalék szerepelt, de még a 2007. novemberében aktualizált változatban is 6 százalékot várt a pénzügyminisztérium. Ez azt valószínűsíti, hogy az idei hiány is alatta marad a jelenleg jelzett 4 százaléknak. Vagy ha nem, akkor a többlet osztogatás csatornáinak megnyitásával lesz dolgunk.

Az *infláció* a 2007. végi, magas, 7,4 százalékos ütem lenyomatát hordta magán az év elején. A januári árindex 7,1 százalékos, a februári 6,9 százalékos lett. Az idei inflációt – ami eddig ebből látható – az áthúzódó élelmiszer-árdrágulás, az emelkedő olajárak, a rossz időben beléptetett energiapiaci liberalizáció árhúzó hatása, és az átlagosnál magasabb hatósági áremelések határozzák meg.

Monetáris politika

A jegybank utoljára 2007 szeptemberében csökkentette az alapkamat szintjét, 0,25 százalékponttal. *Így a várakozásokkal ellentétben 2007 decemberében a kéthetes jegybanki kamatláb 7,5 százalékra zárt; az elemzői kör egy évvel korábban legalább 1 százalékpontos csökkentést prognosztizált az esztendő egészére.* Hogy ennek csak a fele teljesült abban szerepe volt a túlkonzervatív jegybanki magatartásnak, rövidlátásnak, presztízsharcoknak, az év második felétől pedig a romló nemzetközi tőke- és pénzpiaci hangulatnak.

2008. januári kamatdöntő ülésén a Monetáris Tanács változatlanul hagyta az alapkamat szintjét. Februárban azonban a forint hirtelen gyengülni kezdett az euróval szemben, amiben több tényező játszott szerepet. Egyrészt a feltörekvő piacokkal szembeni kockázathétség csillapodása, amely régióink egészét sújtotta. Ezen belül azonban megkülönböztető szigorral viselkedtek a befektetők a magyar piaccal. Ennek háttérében részben a nagy befektetés és hitelminősítők tartózkodó magatartását kell keresnünk, a Standard and Poor's és a Fitch ratings bejelentette, hogy a vártnál is kedvezőbben alakuló államháztartási egyenleg ellenére sem javítja besorolásunkat, mert időközben megnőtt az inflációs és a növekedési kockázat. Részben annak volt szerepe a gyors árfolyamesésben, hogy Londonban elterjedt napokon belül távozik Gyurcsány Ferenc és Veress János, vagy mind a kettő, vagyis kormányválságot vizionáltak a befektetők. A hírt ugyan azonnal cáfolták, de az árfolyamok ettől nem nyugodtak meg, a forint romlása folytatódott az euróhoz képest. Átlépte a korábban támasznak tartott 260 forintos határt is, és rohamosan tartott a 270 forint felé. A spekuláció támadása nyilvánvaló volt.

A 260 forintos határ átlépése előtt már megjelentek azok a hangok, hogy a jegybanknak a februári kamatdöntő ülésen kamatot kell emelnie. Előbb 25, majd később 50 bázispontos növelést jósoltak és javasoltak. Ti. azok a piaci szereplők, akiknek a háttérében ott van egy-egy nagybank a maga értékpapír-forgalmazási üzletágával. Később józanabb

házas óva intették a jegybankot attól, hogy engedjen a spekulánsok támadásának. A február 25-i kamatdöntés előtt a szakértők véleménye kb. fele-fele arányban oszlott meg tekintetben, hogy mit fog lépni a Monetáris Tanács. E sorok írója azon a véleményen volt, hogy súlyos hiba volna, ha a jegybank engedne a spekulációnak, mert akkor a hálójába kerülve, onnan csak rosszul tud kijönni.

A nevezett napon kompromisszumos megoldás született. *A kormány beleegyezését adta abba, hogy kimondassék az árfolyamsávok eltörlése, a jegybank viszont nem emelt kamatot.* De elnökének üzenetéből kivehető volt az is, hogy a későbbiekben nem zárkózik el attól. Rövid távon a legjobb megoldás született. Ti. a vártnál nagyobb inflációról érkező friss jegybanki prognózis valóban kamatemelést kívánt volna, ha szigorúan ragaszkodunk az inflációs célkövetés rendszeréhez. A továbbra is 3 százalékos meghatározott inflációs célt ugyan az MNB egy évvel későbbre, 2009-re toltta, de úgy tűnt, hogy ez is nehezen lesz teljesíthető, amiből az infláció védelme szempontjából emelni kellett volna a kamatot. Ám, ha számba vesszük, hogy miért ugrott meg az inflációs prognózis, akkor kiderül, hogy olyan okokból, amelyekre a kamatemelés egyáltalán nem hat (rossz mezőgazdasági termés-eredmény és olajár-emelkedés). A hihetetlenül alacsony növekedési ütem is ellentmondott a kamatemelésnek, amelynek egyetlen igazán szenvedő alanya lett volna, az államháztartás - a kamatszolgálat megugrásán keresztül.

A sávhatárok eltörlése 2007. márciusában merült fel egy konferencián Hamecz István részéről, aki éppen akkor távozott az MNB kötelékéből. A szakmai vita eljutott a kormányig is, amire az nemmel válaszolt. Akkor ugyanis erősödőben volt a forint és a kabinet – joggal – félt a további erősödéstől, azaz az export versenyképességének romlásától. Most viszont romló árfolyam mellett került sor a felszabadításra, a forint szabadon történő lebegtetésére, a túlerősödés messzire került lehetősége nem tűnt növekedést korlátozóknak.

A sáveltörlés egyben azt az üzenetet is hordozta, hogy a jegybank és a kormány nem látja közeli esélyét az euróövezethez való csatlakozásnak. *A 2011-12-es csatlakozás füstbe ment tervnek bizonyult,* hiszen ebben az esetben 2009-2010-ben, vagyis meglehetősen rövid időn belül újra vissza kellett volna állítanunk azt a rendszert, amit ilyen rövid időn belül értelmetlen lett volna rángatni.

A sáveltörlésre 264 forintos euróárfolyam mellett került sor. Ezt követően a forint erősödött, leesett a 258-as szint alá is, de ez csak egy-két napig tartott, amíg a pozíciókat zárták. Később ismét visszatért a 265 fölötti sávba, majd március elején a 262-264 forintos érték között ingadozott. A március második felében megfigyelt tendenciák arra utaltak, hogy a forint árfolyamát kifejezetten a külső tényezők mozgatják. *A sáveltörlés időpontja jó volt,* nem kellett attól tartani, hogy a forint túlságosan beerősödik, mint volt - nem alaptalanul - ez a félelem egy évvel korábban.

A sáveltörlésén és a kamatemelés elmaradásán számos nagybank veszített, a nemzetgazdaság viszont nyert, legalább is egy hónapot. A kamatemelést kiváltó kényszerítő körülmények ugyanis korántsem enyhültek.

Február végén megindult a hozamemelkedés az állampapírok piacán, ami március elején már olyan méreteket öltött, hogy a kibocsátásokat szervező Államadósság Kezelő Központnak át kellett alakítania kibocsátási tervét: a rövidebb lejáratokra kellett fókuszálnia, és növelnie kellett a devizában való hitelfelvételt. A kereslet a rövid papírok iránt is jelentősen visszaesett, de a hosszabb lejáratokon az állampapírok visszavásárlási értéke 90 százalék alá is leesett. Ebben a szerepe volt az ingatlanpiaci válság miatt bedőlt piaci szereplők menekülésének a feltörekvő piacokról, kiváltképp a gyenge teljesítményt produkáló magyar gazdaságból. A magyar kötvényeket ugyanis nagyrészt olyan fedezeti alapok vásárolták korábban, amelyek nagyobb kockázatok vállalására is hajlandók voltak, s most ezek befektetői tőlük menekülőben kérik vissza eszközeiket, amelyeket az alapok csak úgy tudnak kifizetni, ha portfóliójuk mobilizálható részétől megválnak. Emellett azonban annak is, hogy a magánnyugdíj-pénztárak portfóliójának előírt átalakítása nyomán ezek az intézmények is eladóként jelentek meg az államkötvénypiacon. Az államháztartás forrásigénye pedig az év első felében magasabb, emiatt a kereslet csak növekvő árak mellett tud hozzáigazodni a kínálathoz.

Az állampapírok piacán március első hetében kialakult magas hozamok alapján 1-1,25 százalékpontos kamatemelést áraztak be a piacok, amely a gazdaság túlhűtött állapotával szemben irreális elvárás. Március 7-én összeült a pénzügyi válságstáb, bár ezt először tagadták. Döntés azonban ekkor nem született.

Az állampapír-piaci válság kialakulása alapvetően külső piaci okra vezethető vissza, a nemzetközi kockázatkerülés tőkemenekítésben csapódik le, de szerepe van benne annak a belpolitikai bizonytalanságnak is, ami a népszavazás körül gerjesztődött.

A népszavazás eredménye alapján a világ legnagyobb hitelminősítője, a Standard and Poor's jelzést adott arra, hogy a reformfolyamat megszakadása esetén leminősíti a magyar adósbesorolást. Mostani helyünket Litvániával és Bulgáriával osztjuk meg e hitelminősítőnél, nálunk kedvezőtlenebb pozícióban csak Románia van az Eu-hoz később csatlakozottak közül. A hitel- és befektetés-minősítő stabilról negatívra jelezte besorolásunkat, ami rendkívül kedvezőtlen jelzés az egyébként is bizonytalan, kockázatkerülő piacoknak, más oldalról a magyar gazdaság külső finanszírozhatósága szempontjából. Valójában a népszavazás nyomán tovább nőtt politikai kockázatot minősítette az intézmény.

2008. március 31-i ülésén a Monetáris Tanács 50 bázisponttal megemelte az alapkamatot. Az emelés ténye a korábban tett nyilatkozatok ismeretében nem volt meglepő, csupán a mértéke. A MT 2009-re jelzett 3 százalékos inflációs céljának elérése érdekében növelte meg a jegybanki kamatot.

Fiskális politika

A fiskális politikában figyelmet érdemlő változások nem történtek. A pénzügyminiszter úr ismét *lefelé módosította az idei hiánytervet tizenegy milliárd forinttal* – már a népszavazás eredményének tudatában. Ugyanakkor elismerte, hogy az idei infláció magasabb lesz a költségvetésben előirányzott 4,5 százaléknál, és elfogadta a jegybank februári prognózisát, az 5,9 százalékot.

Figyelmet érdemel, hogy míg az eredeti költségvetési törvényben az elsődleges egyenlegben 12,2 md forintos hiányt jeleztek, addig tanulmányírásunk idején már 28,9 milliárd forintos többletet. A 31,2 md forintos fordulatból kb. 20 milliárdot fordítanak a magasabb a kamategyenlegre, a többi a deficitet csökkenti (11,2 md). Ilyen elsődleges egyenlegbeli fordulatra a költségvetési törvény elfogadását követő néhány hónapon belül csak akkor nyílik lehetőség, ha a törvényt jelentős látens tartalékokkal fogadták el. A kamatszolgálat emelkedését reálisnak tartjuk, sőt, további emelkedését várjuk tekintettel arra, hogy a tervezett kamatcsökkentő pályáról ebben az évben úgy tűnik, le kell tenni.

A miniszterelnök három adóváltoztatási variánst mutatott be a Tudományos Akadémián. A módosító javaslatok a PM számításai szerint nem léphetik túl a 200-250 milliárd forintot, mert csak így garantálható a konvergenciaprogram teljesítése. Az eddig megkérdozett adószakértők többsége a járulékcsoökkentés mellett tette le voksát, megjegyezve, hogy a megadott mozgástér oly kicsi, hogy abban érdemi eredményt elérő döntést nem lehet hozni.

A népszavazás eredményét meg sem várva jelentette be Gyurcsány Ferenc, hogy április 1-jétől eltörlik a vizitdíjat és a kórházi napidíjat. Szeptembertől pedig nem kell fizetni tandíjat, illetve a befizetett összeget a diákok visszakapják.

A miniszterelnök elébe kívánt menni ugyanis annak, hogy a népszavazást a kormányzásáról szóló népiéletnek tartsák, ezért annak *szociális jellegét erősítette meg*. Meglehetősen botor módon, a népfelség elvét is megsértve. Javaslatát a parlament március 17-én elfogadta. Ezzel a döntéssel az egész parlament szembe ment azzal, amiről a népszavazás igenjei döntöttek. A szavazólapon ugyanis az eltörlés dátumának nem április volt megjelölve, hanem a népszavazást követő év, ez pedig 2009. január 1-je lett volna. E súlyos *demokrácia-deficitet a népszerűséget kereső politikusok termelték ki; mind a két politikai ténfelen egyaránt felelősek érte*.

A köztársasági elnök úr, miután aláírta a törvénymódosításokat felhívta a figyelmet arra, hogy a vizitdíj és a kórházi napidíj népszavazással ellentétes időpontban történő eltörlése a parlament felelőssége, és ezért a kieső jövedelmeket ebben az évben pótolniuk kell.

A népszavazást követően megindult a vita, hogy miből pótolják a kieső jövedelmeket. A kormány tartja magát ahhoz, amit az Alkotmánybíróság döntött, hogy ti. ez nem költségvetési kérdés. Az ellenzék az idei évre a MEH, a Külügy- és az Oktatási Minisztérium pr-kereteit javasolta megcsapolni, 2008-tól pedig a játékadóban látott erre fedezetet.

Véleményünk szerint az a néhány tízmilliárd forint, ami 2008-ban felmerül, nem jelenthet problémát a költségvetésnek, legfeljebb nem lesz túlteljesítve az idei hiánycél. Nagy kár, hogy a viták ebbe az irányba mentek el, mert *a népszavazási döntés alapvetően nem költségvetési mennyiségi kérdés, hanem az államháztartás reformálhatóságának kérdése*. A

nép a reformok szimbolikus elemeire mondott nemet, ami lefékezi az egész reformfolyamatot, és ezzel uniós felzárkózásunk.

Jövedelmi politika

A miniszterelnök húsvét előtt bejelentette, hogy januárig visszamenőleg *egy százalékkal megemelik a nyugdíjakat, és további béremelést helyezett kilátásba a közszférában is.* Mindkét lépés az elolvadt népszerűség visszaszerzésére irányul.

A nyugdíjak korrekciójára év vége felé szokott sor kerülni, amikor már egyértelműen látszanak a svájci indexálás paraméterei, a nyugdíjas fogyasztói árindex és a beralakulás. A márciusban megadott engedményt azonban ekkor még semmi sem indokolta. A nyilvánosságra került januári béradat szerint a bruttó keresetek másfél százalékkal csökkentek – amiben bázistorzító tényezők játszottak szerepet -, de ettől eltekintve sem tűnt magasabbnak az (infláció+bérindex):2 hányados a költségvetési törvényben számba vettnél.

A közszféra béremelésével nyilván a megszorítások kiváltotta helyzetet kívánja túlkompenzálni Gyurcsány Ferenc.

Politológus szemével e két döntés – a népi részvények meghirdetett programjával együtt – úgy is tűnhet, *mintha a miniszterelnök jó emléket maga mögött hagyva kívánna távozni.*

Egyébként, ha 22 milliárd forintra vesszük az idei vizitdíj, ápolási díj és tandíj összegét, ami reális adatnak tűnik, akkor ez azt jelenti, hogy a lakosság 2008-ban rendelkezésre álló teljes jövedelme kb. *1,2 ezrelékkal emelkedik.* A *háztartások fogyasztási kiadásainak ez összeg kb. 1,5 ezrelékét tette ki.* Ennyit nyert a lakosság rövid távon azzal a népszavazással, aminek középtávon – eufemisztikusan szólva – beláthatatlan következményei lesznek.

IV. Kitérő az energiapolitikai talányokra

2008 első három hónapjában egymás mellett, s a médiában megjelenő látszatok szerint egymástól függetlenül alakult négy-öt olyan fejlemény, amelyet a kívülről szemlélődő már csak azon az együgyű alapon is hajlamos összekapcsolni, hogy mindegyiküknek szoros kötődése van az energiapolitikai problémákhoz.

Tekintsünk át nagyvonalúan eme szálak szövődésének mikéntjein.

Még tavalyról megörökölt ígérete volt a parlamentnek az, hogy a kormány az új év legelső ülésnapjaiban beviszi és megvitattatja a hosszú távú energiapolitikai koncepciót. A szöveg már korábban széles szakmai körök előtt ismertté vált, és azt meglehetősen sokrétű bírálat érte. Egy, a Figyelőben megjelent értékelés szerint a három éves előkészítő munkálatok legutolsó fázisában a sokrétű lobbyérdekeknek köszönhetően úgyszólván minden fontos kérdést sikerült a végső szövegből kivenni. Ezért aztán nem nagy csoda, hogy az előterjesztést gondozó államtitkár szerint is olyan kompromisszumos szöveg született, amely „inkább csak a kereteket jelöli ki”, semmint bármilyen konkrétummal szolgálna. Az is mutathatja a dolog politikai érzékenységet, hogy januárban és februárban a kormány több alkalommal is odaadta már az országgyűlési apparátus számára e koncepció szövegét - avégett, hogy a következő héten a képviselők majd tárgyalhassák, ám minden egyes esetben még aznap vissza is kérték, mondván: a legközelebbi kormányülésen még finomítani kívánnak az elgondoláson. Magának a megjelent dokumentumnak az értékelése nem a mi feladatunk (Járosi Márton tanulmánya sok-sok oldalon keresztül kimerítően ismerteti az összes olyan szakmai/politikai kifogást, amely egyáltalán felvethető.) Az viszont egészen bizonyos, hogy nemcsak a koalíción belül, de még a meghatározó szocialista csoportok között is páratlan érdek-küzdelmek zajolhattak a lehetséges prioritások érdekében, s akkor még meg sem említjük a szakmai alapon kötődő érdekcsoportok szerepét. (Pusztán a további tanulságok érdekében megemlítünk egy személyes tapasztalatot is: Február 11-én – aznapi keltezéssel az intézeti munkahelyemen kaptam egy nagyalakú, vastag borítékot, melyben a Greenpeace hazai aktivista csoportja a kísérőlevélben felhívja a figyelmemet arra, hogy a parlament gazdasági bizottsága két nap múlva tárgyalni fogja az energiapolitikai koncepciót, ami nagyon veszélyes lehet az ország jövőjére nézve, ugyanis rejtetten az atomenergia-fejlesztés mellett elkötelezett anyagról van szó. Ők viszont cserében ajánlanának egy versenyképesebb, humánusabb és környezetbarát elképzelést, és mellékelték is; 52 oldalas, nagyon igényes és láthatóan rendkívül drága szellemi produktumról volt. A kísérő levélben még felhívták a figyelmemet arra, hogy – mintegy hazafiúi kötelességem, a jövővel szembeni felelősségem

lenne az ő elképzelésüket támogatnia a kormányzati koncepcióval szemben. Felteszem, ezt a csomagot azokban a napokban még nagyon sokan megkapták olyanok, akiket szintén közvélemény-befolyásoló tényezőként tartanak számon - ahogyan a megszólításukba írták...)

Mindezzel párhuzamosan a sajtóból is jól követhető játszma zajlott az áramár kapcsán, s mindegyik érv–ellenérv visszavezette a maga elgondolásait az előző évi áramszabályozáshoz, illetőleg az MVM számára előteremtődött rendkívüli monopolhelyzet vitatható mivoltához. Ez a vita nagyon régi keletű, a frontvonal egyik oldalán azok voltak, akik a nagy, egységes és állami kézben maradó MVM pártján állottak, a másik oldalon levőket némi leegyszerűsítéssel hívjuk a liberalizálás híveinek. A konfliktus végigvonult az egész magyar politikai palettán, de korántsem a szokásos megosztás szerint. Ebben az ügyben ugyanis a Fidesz, meg a meghatározó szocialista csoportok véleménye sokkal közelebb állt egymáshoz, míg a másik oldalon a fő erőt az Szdsz jelenítette meg. A megszokott szereposztás azonban március közepén drámai erővel borult fel.

A nagy kudarccal végződött március kilencedikei népszavazásnak úgyszólván a másnapján a kormányfő azzal lepte meg a közönséget, hogy: elcsapta Kocsis Istvánt az MVM éléről, meghirdette a cég feldarabolásának és privatizálásának felgyorsítását, és azt sem rejtette véka alá, hogy mindettől az áramárak csökkentését vélte remélni. A következő két hétben elemzések és találgatások tömege jelent meg arról, hogy mi is lehetett e látványos kormányfői pálfordulás mögött? Talán Csányi Sándor további térhódítását igyekezett GyF. megakadályozni? Talán az orosz energetikai térhódítás biztos jelével kellene ezügyben /is/ megbarátkoznunk? Talán ellenállt volna a menedzsment a kormányfői népi részvény-programnak? Talán így keresett volna magának liberális támogatást a saját pártja piacellenes erőit kiegyensúlyozandóan? Nem folytatjuk a széleskörű találgatások felsorolását, mert ennyi is tökéletesen elegendő annak érzékeltetéséhez: mindenki azonnal megértette, hogy nagyerejű és hosszabb távon is jelentős politikai döntésről van szó. Csak azt nem tudta senki sem: pontosan minek és kinek az érdekében is...?

Az érvek és elméletek között újra és újra előjött az „orosz kapcsolat”, főleg azután, amikor már az is kiszivárgott, hogy a kormány esetleg a Mavir és a Mol gerinchálózatának egyesítése révén megalakítandó cégre bízna a Déli Áramlat magyarországi beruházásának gondozást és annak további sorsát.

S ez lenne talán a koratavas legfontosabb szála: a népszavazást megelőző héten meglepetésszerű gyorsassággal megjelent Pesten az a Medvegyev, aki korábban a Gazprom elsőszámú embere volt, s néhány nap múlva pedig Putyin utódeként Oroszország elsőszámú vezetője lett. GyF-el együtt bejelentették hazánk csatlakozását a Déli Áramlat-nevű

vezetékhez. Majd három nappal később, Moszkvában a szerződést is aláírták, lett is belőle hazai és nemzetközi ribillió. A Fidesz azonnal felelőtlenül oroszbarát és a hazai energiabiztonsági szempontokat eláruló döntésként, az atlanti szolidaritás és a közös európai energiapolitika hátba támadásaként aposztrofálta ezt a lépést. Nem részletezzük a pro és kontra érveket, maradjunk csak annál a felszíni következménynél, hogy abban az egy kérdésben nem vitatták egymás álláspontját: *valóban nemzetközi erőviszonyokat és hosszú távú nemzeti alapérdekeket, továbbá százmilliárdokat megmozgató döntésről van szó...*

Az már más kérdés, hogy a szembenálló felek magyarázataiból mit foghatott fel a laikus közvélemény. E sorok írója is laikusnak tekinti magát, de annyira azért nem, hogy ne érzékelje a „minden mindennel összefügg” felszínes igazságán belül azt, hogy ezúttal nagyon is minden összefügghetett eme döntés előzményeivel és politikai következményeivel.

S e sorba még - ötödik elemként - visszaillesztünk egy „rég” ügyet is: a MOL/OMV – küzdelmek új fázisukhoz érkezettek. Ezúttal már a brüsszeli illetékesek vizsgálják, hogy szabad lenne-e az osztrák félnek felvásárolni a Magyarország legnagyobb cégét...és a tavalyi egyhangú parlamenti védelem kiállja-e majd az európai fórumok kritikáját? Miközben egyre több apró részelt lát napvilágot arról, hogy – az OMV korántsem önmagát képviseli ebben az ügyben, hanem itt is a Gazprom hosszabb távú ambícióiról van szó... (Az irodalomban majd utalunk ama Láncki-írásra is, amelyben a szerző részletezi a 2007 júniusában, az osztrák-orosz kormányközi tárgyalásokkal párhuzamosan folytatott OMV-Gazprom-egyezség megkötésének tényét is.)

Nem folytatjuk a mozaik-darabok rajzolgatását, talán ennyi, együtt is elég annak érzékeltetésre, hogy szerintünk a színpalak mögött egy olyan nagyhatalmi, legalább három kontinens stratégiai érdekeit érintő és alakító játszma zajlik, amelyben a felek valamiféle közbeeső-részdöntő ütközethez érkeztek el, s ennek során a védtelen, kiszolgáltatott országokat is a szokásosnál látványosabban ide-oda tologatják. Magyarország ezügyben védtelen és kiszolgáltatott. De, akiknek a sakkfigura szerepét szánják, azok is helyi szinten sok-sok milliárdos tétékért felelősek, és a hazai mezőben is pártok által megkötött cselekedhetnek csak. Ezért nem kizárt, hogy a fentebb felsorolt négy-öt energiapolitikai lépés mindegyike valahol elemi módon érinti a pártok közötti forráselosztás-újraosztás háborúit. Vagy ez már maga a pártháború... S a közben kitört koalíciós válság okairól is sokkal többet megtudhatunk, ha azt is tudjuk, hogy e főnti kérdésekben melyik pártnak miféle érdekei voltak és sérültek meg...

Válogatott irodalom a IV: ponthoz:

- Még élnek a luxusprofitos erőműszerződések. NSZ. Jan.28
- Lobbizásra várva. Vitatott energiapolitika. Figyelő. Febr. 21.
- Politikai ellenszélben, Felsmann Balász –interjú, Figyelő, márc. 20.
- Pártviták az MVM ügyében? NSz. Márc. 13.
- Nem lesz olcsóbb az áram. MN. Márc. 22.
- Kivert biztosítékok. Figyelő, márc. 20.
- Egy barátság vége. Az MVM-vezér menesztése. MaNCS. Márc. 20.
- A jövő elkezdődött. Átszervezés előtt az MVM: HVG. Márc. 22.
- Kiverik a biztosítékot. Heti Válasz. Márc. 20.
- Heti válasz, márc. 13. három írás a Déli Áramlat kapcsán (különösen Kaderják Péteré: Csőbe húzva- címmel.)

Nemzeti Érdek, 2007. tél. 1.évf. 4.szám, három tanulmány az energiapolitikáról:

- Energiapolitika stratégia nélkül (Járosi Márton, 47-75.o.)
- Hazai és nemzetközi energiapolitika (Láncki Tamás, 76-104.o.)
- Magyarország gázellátásnak diverzifikációja. (Soczó Natália-Tarjányi Krisztina, 104-127.o.)

V. Közérzet-jelentések, jelzések

2008 első hónapjaiban folyamatosan szaporodtak az olyan jellegű esszék, írások, elemzések, amelyek a mind rosszabbá, romlóba forduló társadalmi közhangulat változásait igyekeztek diagnosztizálni. Ezek az írások eleinte a Népszabadság hétfői rovatának nyitóesszéit jelentették, majd egy idő múlva minden olyan helyen fel-feltűnedeztek, ahol előszeretettel adnak helyet a közéleti/közérzeti hangulat- és állapot-jelentéseknek. (Márciusban már a Figyelőtől a HVG-ig, az ÉS-től a Népszava hétfői Szép szó-mellékletéig számos helyen találhattunk ilyen jellegű elemzéseket. E pont végén közlünk egy válogatott listát az idetartozó, legfontosabb írásokból.) E tematikai elhatalmasodás nyilván egyáltalán nem függetleníthető a népszavazás árnyékában fejlődő-változó közhangulattól, valamint annak egyre erőteljesebb tudatosodásától, hogy a magyar gazdaság mutatói korántsem alkalmilag, hanem többévi összehasonlítást figyelembe véve is meglehetősen kevés reményre okot adó módon alakultak. Mondhatnánk, hogy e „válságirodalom” előtérbe kerülése magának az oly sokat emlegetett megrekedésnek, útvészítésnek a nagyon biztos jeleként is felfogható, ám ez

az értelmezés nem is annyira magától értetődő. Olyannyira nem, hogy a ciklus végére már megszületett az a hivatalos, kormányközelinek tekinthető magyarázat, miszerint nem is annyira maga a válság lenne a gond, hanem ennek értelmiségi kifecsegése. (Dessewffy Tibor és Sebők Miklós tollából: *Kifulladásig, avagy az értelmiség árulása*. ÉS. márc. 22.) Ezek szerint a reformok elmaradásáért, a társadalom ellenséges viselkedéséért, a jószándékú és reformelkötelezett politika magára maradásáért elsősorban ez az áruló értelmiségi magatartás lenne a felelős.

(Néhány nappal később, a szocialisták nagyszabású pártrendezvényén maga a miniszterelnök is hasonló húrokat kezdett pengetni, mintegy megerősítve azoknak a gyanakvását, akik az egy héttel korábbi írásban is kormányzati megfeddést véltek felfedezni...)

Miről ír, mit hangoztat ez a válságirodalom? S mit kezdjen érveivel, mondandójával az, aki e legutóbbi ciklus legfontosabb összetevőit igyekszik megragadni?

- Úgyzólván mindenki által közösen vallott megállapítás, hogy a sok-sok éve, hat éve csaknem töretlenül folyó politikai szembenállás, a kényszeres polarizáció kimerítette az összes tartalékát és hihetetlenül nagy teherként nehezedik rá a közélet egészére. Ez eddig nem új felismerés, ami talán figyelmet érdemel, az az, hogy mára már mindenki ezzel kezdi az elemzését és abban is osztoznak, hogy e polarizációban látják a továbblépés legnagyobb akadályát.

- A szerzők többsége úgy véli, hogy a társadalom 2008-ra végtelenül kifáradt, nem képes reálisan mérlegelni, s egyre inkább elhatalmasodik a zsigeri/reflexes közéleti viselkedés. Ennek is köszönhetően lehetett a márciusi népszavazás ilyen elsöprően sikeres; a többség nem tud, és nem akar semmiféle értelmes alternatívát elfogadni, ennek következtében roppantul megnőtt a magyar társadalom nagyfokú manipulálhatóságának a veszélye. Könnyen hisz a legegyszerűbb ígéreteknek, könnyedén becsapható a legnyilvánvalóbb képtelenségekkel is, ha azok az adott pillanatban megfelelnek a legelemibb látszat-igazságoknak. Utolértük a délutáni bulvár-kibeszélő show-műsorok színvonalát – közéleti értelemben is.

- Viharos gyorsasággal esik szét a társadalom morális szerkezete, az egyik politikai erő nem képes megszabadulni hazugságai árnyékától, a másik meg nem képes elfogadható alternatívák felmutatására; mind a kettőt a másikkal való riogatás tartja életben. A végeredmény az elemi bizalom teljes eltűnése, a társadalmat lassan minden szegmensében a teljes körű és mindenre kiterjedő bizalmatlanság és bizalomhiány hatja át. Bizalomhiányos légkörben minden és mindenki a napi túlélésre rendezkedik be, senki nem tud, és nem is akar a hosszabb távú következményekkel számolni. A társadalmat a rövid távú, zéróösszegű

játszmák tartják össze, ugyanakkor ezek is verik szét. Látszat és valóság lassan helyet cserélnek.

- Mindennek még nyilvánvalóbbak a jelei, ha kitekintünk közvetlen regionális/nemzetközi környezetünkre. 2008-ra Magyarország minden lényeges mutató alapján a sor végére került. Nálunk a legalacsonyabb a növekedés, legmagasabb az infláció, lassan a munkanélküliségi adatokban is a sor végén vagyunk, a legmagasabbak a közterhek és a legalacsonyabb az aktív foglalkoztatottakon belül tényleg munkát végzők aránya, a tőke inkább menekül, minthogy jönne, versenyképesség dolgában Románia és Szlovákia mögé sorolódunk. (Az Economist - amelyben egy évben egyszer-kétszer, ha írnak Magyarországról, március végi számában lényegében ugyanezt a listát vázolja fel... "A Magyar mess" - című írásában. Március 29. 37.o.)

- Mit lehetne tenni? Hol kellene kezdeni a kitörést ebből a mindinkább csüggesztő helyzetből? Ki kellene egyezni, helyre kellene állítani a közbizalmat, meg kellene egyezni a legalapvetőbb teendők tekintetében, valami olyasmire kellene sort keríteni, amit Európa számos országában már megoldottak akkor, amikor hasonló nagyságrendű nemzeti feladatok elé kerültek. (Ilyenkor rendre előkerülnek a spanyol, a finn, az ír példázatok.) Igen ám, de ki tárgyaljon és kivel? Ki egyezzen meg és kivel? És hol? És Miről? És ezen a ponton rendre megreked az okoskodás, merthogy valamennyi szerző eljut annak felismeréséhez: politikai megoldást nem lehetséges politikai főszereplők nélkül kitalálni... Viszont a mai helyzethez éppen ezekkel a főszereplőkkel jutottunk el. Patthelyzet, ez a végeredménye valamennyi leírásnak, a jelenlegi főszereplőkkel nem lehet dűlőre jutni, ám a jelenlegi főszereplők nélkül még csak elindulni sem lehet.

- A helyzet paradoxona az, hogy e pontig csaknem mindenütt eljutnak, és mind a baloldalinak, mind a jobboldalinak tartható álláspontok vallói belátják, hogy tárgyalni, kiegyezni kellene, fel kellene oldani a sehová nem vezető patthelyzetet. Csakhogy, mind a két oldalon eleve olyan feltételt támasztanak, ami a legkevésbé sem a patthelyzet feloldását szolgálja, hanem ennek a lehetetlen és sehová sem vezető szituációnak a további és szüntelen reprodukálását.

A jobboldalon is nagyon sokan nyitottak a megegyezésre, ám van egy feltételük: a hazug Gyurcsány mindenképpen tűnjön el, mert övele semmiféle kiegyezésről szó nem lehet. Ő az oka mindennek, őmiatta jutott az ország ide, s amíg ő – meg az elvbarátai - fémjelzik a baloldalt, addig nincs miről tárgyalni. (Az álláspont egyébként nem túl világos, mert néhanapján Orbán Viktor ezt a kizárólagosságot

kiterjeszti az MSZP és a baloldal egészére is, kifejezésre juttatva, hogy GYF eltüntetése ma már nem elegendő előfeltétel.)

A baloldalon úgy vélik, csak akkor lehetséges bármiféle megegyezés, ha az ellenzék felhagy a kormány reformlépései/döntéseinek bármi áron történő támadásával, ha legalább egy meghatározott időre belátják a választások elvesztését, és tudomásul veszik a reformok elkerülhetetlen elindítását. Addig szó nem lehet semmiféle kiegyezésről, amíg az ellenzék a kádárkori állami gondoskodás visszatérését tekinti a leendő kormányzati cselekvés alapjainak.

(Erről az álláspontról sem állíthatjuk, hogy következetes és egyértelműen átlátható lenne, mivelhogy éppen a kulcsterületeken megvalósítandó reformok kérdésében egyáltalán nem tisztázott, hogyan is gondolnák az állami szerepvállalást, mert néha dominánsnak, néha megkiegészítő jellegűnek...)

- 2008 tavaszán tehát úgy tűnik, hogy nincs olyan politikai lehetőség, ami fel- és megoldhatná a mindenki által sehová nem vezetőnek tartott patthelyzeteket. Pedig, elvileg legalább háromféle megoldást is felrajzolhatnánk:

a/ A jobb- és baloldali tehetetlenséggel, kényszerekkel szemben kikényszeríthetné a szükséges változásokat valamely harmadik pólus is. Akár a köztársasági elnök, akár a kisebbik politikai erők valamelyike, pl. az MDF is. Vagy a nagyobb tekintélyű, civilnek mondott szerveződések valamelyike: gazdasági vezetők, érdekképviseletek, nagyegyházak, akadémia stb. Nem tagadható, voltak és vannak is halovány kísérletek ezügyben, de mindezek innét kevésbé érinthették a változások valódi területeit.

b/ Lehetséges, hogy e hazai permanens patthelyzetet kívülről – külföldről – mozdítják ki a tehetetlenségi pontjáról. Vagy Brüsszelből, valamiféle olyan fegyvelmező szándékkal és eszközzel, amellyel szemben mind a bal- mind a jobboldal kénytelen lesz meghátrálni, vagy pedig a nemzetközi pénzügyi körök a maguk páratlanul finom nyomásgyakorló hálózataik révén érnek el valami döntő hatást. Esetleg a környezetünkben hatóképes valamelyik regionális nagyhatalom csap szét a hiábavalóan küzdő felek között, ha másként nem, akkor úgy, hogy valamelyikük mellé áll...

c/ Végül, az is megoldás lehet, ha az egyenlő erők küzdelme úgy borul fel, hogy az egyik oldalon radikálisan eltolódnak a belső támogatottsági viszonyok. A 2008-as év első három hónapja alapján erre mindenekelőtt a térfél a baloldalon látni komoly esélyeket, mert

- a népszavazás nyomán láthatóan kiéleződött a két koalíciós partner közötti küzdelem és nem kizárt a köztük végbemenő szakadás sem,

- a két párt mögötti értelmiségi holdudvarok között meglehetősen nyílt verbális háború kezdődött az év első hónapjaiban,

- a legújabb belpolitikai törésvonal éppen azáltal kezd megszerveződni a balliberális oldalon is, hogy ki van GYF menesztése ellen, s ki maradna mellette,

- a népszavazás után szembekerül egymással a reformokat folytatni kívánó, s a reformokat fagyasztani akarók tábora.

E négy törésvonalat az elmúlt hetek/hónapok nyilvános szócsatái nyomán meglehetősen alaposan fel lehet térképezni, s mindenekelőtt az mutatja a baloldalon tapasztalható válság várható méreteit, hogy a négy törésvonal mentén egyáltalán nem ugyanazokat a csoportosulásokat lehet azonosítani. Vannak Gyurcsány melletti, egyáltalán nem reformhívók, s vannak reformhívó, de az Szdsz-től szabadulni igyekvő csoportok. Vannak Szdsz-barát, de GYF-fel egyáltalán nem együtttartó csoportok, vannak reformot, de sem szdszt, sem pedig GYF-et nem kedvelő csoportosulások. Vagyis az alapképlet roppantul zavaros, s március utolsó napjaiban még az sem világos, hogy mi történik az Szdsz-en belül a következő hetekben, mennyi ideig tart ki a látványosan bemutatott pártegység GYF mögött, sikerül-e végképp elvadítani a szakértelmiséget, s meddig terjed ki a külföldi befektetők bizalma – nemcsak GYF iránt, hanem egyáltalán: Magyarországgal kapcsolatban.

X X X XX X

A magunk ideiglenes konklúziója az, hogy az igazi küzdelmek még csak most kezdődtek el, s egyelőre annyit tehetünk, hogy megpróbáljuk azonosítani legalább a küzdelemben leginkább résztvevő csoportok mezeinek színét, a játékosok és a kispadosok kilétét. Annyi mindenesetre valószínűnek látszik, hogy az edzés végetért és ez a mostani időszak már az igazi meccs kezdetét jelenti.

Válogatott irodalom az V. ponthoz:

- Mi lesz veled, Magyarország? /Miszlivecz Ferenc, Figyelő. 2008. jan.10.
- Elmúlt a felvilágosult paternalizmus ideje / Tölgyessy Péter-int. Kritika. 2008/jan.
- Mozdulatlan víztömeg /Lengyel László, NSZ. febr. 2.
- Merre tovább? / Babarczy Eszter, NSZ. febr. 16.
- Mindenhol jobb / Demjén Sándor- int. Figyelő, febr. 14.
- Kényszersors / Szilágyi Ákos, NSZ: márc. 8.
- Kifulladásig avagy az értelmiség árulása /Dessewffy- Sebők, ÉS. márc. 21.
- A hatalomért Orbán még reformra is képes / Ungváry Rudolf –int. Nva. Márc. 22.
- Katasztrófakommunikáció / Megyeri Dávid, MN. Márc. 22.

- Lesöpört cserepek / Tamás Ervin, NSz. márc. 29.

- Szorongás és szomorúság / Lengyel László, NSz. Márc. 29.

Epilógus

A ciklus március utolsó napjaival be is fejeződne, s ezúttal nemcsak a naptár gondoskodott arról, hogy világos határvonalat találhassunk, hanem maguk a politikusok is. Március utolsó szombatján Gyurcsány Ferenc nagyszabású szocialista rendezvényen adott számot a politikai helyzetről, eredetileg ez lett volna az a nagygyűlés, ahol megtárgyalják a népszavazás utáni helyzet nyomán követendő politikai stratégiát. Nagyszabású beszédében azonban – feltehetően az ott összegyűlt több mint kétezer szocialista káder és aktivista igényeit kielégítendően – kemény kirohanást rendezett koalíciós partnere, az Szdsz ellen. Beszédének eme részleteit a közönség megkülönböztetett tetszéssel fogadta, s talán ennek is volt köszönhető, hogy e fórumon jelentette be Horváth Ágnes egészségügyi miniszter menesztését.

A következő napokban ezer és egy változatot hallhattunk arról, hogy szólt-e, telefonált-e, konzultált-e előzetesen Kóka Jánossal erről a leváltásról? Ám az, hogy e részletkérdésre adott melyik válasz lehetett az igazi - a végeredmény felől majdnem, hogy mindegy. A kisebbik partner ugyanis olyan erővel kapott az eme sérelem okán megnyílt megsértődés esélyén, hogy az volt a kívülálló érzése: attól tartottak, talán ez az első és utolsó megfelelő alkalom arra, hogy minél nagyobb sebességgel felszámolják a kormányzó koalíciót.

Március 31-én, hétfőn a liberális párt elnöke a parlamentben nagyon fontos bejelentésre készült: ezt már a koradélelőtti híradásokból is hallani lehetett, és olvasni lehetett minderről a különböző internetes fórumokon is.

E sorok írója koradélután, valamikor két óra után úgy döntött, hogy jobb, ha ma bemegy a parlamentbe és személyesen is meggyőződik arról: mi is történik odabenn...

A Kossuth tér közelében, valahol a Károlyi szobor környékén, a kis parkban egy egészen feltűnően vidám, mondhatni kivételesen boldog Orbán Viktorba botlott, aki azt mesélte, hogy jobbnak látja, ha sürgősen távozik a Házból... „A haverjaid estére mind megeszik egymást...”- mondta nekem, s még azt is hozzátette, hogy „minden úgy alakul, mintha csak az én kedvemért csinálnák... Én ezen már csak ártani tudnék, jobb, ha eljövök onnét” – mondta, s azt kell mondanom, hogy legalább tíz éve nem láttam ilyen vidámnak.

Fél óra múlva, benn a Házban, a folyosókon boldog-boldogtalan azzal fogadott, hogy Kóka János az imént jelentette be a szabaddemokrata miniszterek kiléptetését a kormányból – április 30-i határidővel. Új időszak kezdődött, az biztos. Csak azt nem tudni még, hogy milyen. A következmények, a fejlemények és a váratlanul sokféle alternatíva kipróbálásának kényszerei és lehetőségei nagyjából ki is rajzolják a következő fejezetünk – ciklusidőnk – mondandójának kereteit. A kezdetekét – mindenképp.

A végét meg senki sem látja – most még.

2008. március 24.- április 5.